

© Universitetsforlaget 2007

ISBN-13: 978-82-15-00202-6

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med rettighetshaverne er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel.

Henvendelser om denne utgivelsen kan rettes til:

Universitetsforlaget AS
Postboks 508 Sentrum
0105 Oslo

www.universitetsforlaget.no

Boken er utgitt med støtte fra Riksarkivet og fra Lærebokutvalget for høyere utdanning.
Forfatteren har mottatt støtte fra Det faglitterære fond.

Følgende bøker i Riksarkivarens skriftserie er utgitt på Universitetsforlaget:

John Herstad: *I helstatens grep. Kornmonopolet 1735–88* (2000)

Alfhild Nakken: *Sentraladministrasjonen i København og sentralorganer i Norge 1660–1814* (Administrasjon og arkiver I) (2000)

Ole Kolsrud: *Maktens korridorer. Regjeringskontorene 1814–1940* (Administrasjon og arkiver II) (2001)

Ole Kolsrud: *En splintret stat. Regjeringskontorene 1940–1945* (Administrasjon og arkiver III) (2004)

Liv Mykland: *Håndbok for brukere av statsarkivene* (2004)

Eli Fure: *Alt til Norge. Den svensk-norske arkivsaken 1895–1952* (2005)

Alfhild Nakken: *Å holde på sitt. Det dansk-norske arkivspørsmålet i mellomkrigstiden* (2006)

Fullstendig oversikt over bøkene i skriftserien finnes på www.arkivverket.no

Fotografer for Riksarkivet og Statsarkivet i Oslo: Stein Jørgensen og Odd Amundsen (s. 10–11, 15 nederst, 52–53, 76, 206–207)

Andre fotografier er levert av de respektive oppbevaringsinstitusjonene, se oversikter i del III

Bokdesign: Aud Gloppen, Blæst design

Trykk: Merkur-Trykk A/S

Innbinding: Bokbinderiet Johnsen a.s.

Boken er satt med: 10,3/12,4 pkt Adobe Garamond og 8/12,4 Zwo

Papir: 120 g Lessebo Linné, naturhvit

INNHold

Forord [7](#)

Innledning [8](#)

I / HISTORISK RAMME

Hovedtrekk av skriftens historie i Norge

Middelalderen [14](#)

Skriftreformene ved overgangen til nyere tid [16](#)

1600- og 1700-tallet, velmaktstiden for gotisk håndskrift [20](#)

Det mangfoldige 1800-tallet [24](#)

Skriftsplittelsen går mot slutten [30](#)

Tysk etterspill, norsk ekko [31](#)

Skriveferdighet

Kunnskap for de få [34](#)

Betydningen av bøker og allmueskole [36](#)

Det store omslaget [37](#)

Skriveopplæring utenfor allmueskolen [39](#)

Rekrutteringen til skriveryrket [40](#)

Rettskrivning [42](#)

Penn, blekk og papir

Penn [45](#)

Blekk [48](#)

Papir [52](#)

II / Å LESE GOTISK HÅNDSKRIFT

Veier til målet

Gotisk trykkskrift [58](#)

Fra 1800-tallet og bakover [60](#)

Utvalget av tekster [61](#)

Presentasjonen av tekstene [63](#)

På egen hånd [63](#)

Bokstav for bokstav [64](#)

1800-TALLET | Gotisk håndskrift fra grunnen av

1 | Kirkedepartementets skjønnskriftheftene 1830 [65](#)

Skjønnskrift av flere slag

2 | Da barn var ekte og uekte: kirkeboksider fra 1846 [78](#)

3 | Koleraen truer 1857 [80](#)

4 | Oppdragende leseøvelser for ungdommen 1893 [84](#)

5 | Folketellingen 1865 [84](#)

6 | En aftenbønn fra 1849 [86](#)

Vanlig bruksskrift

- 7 | Å våge liv og blod for fedrelandet 1814 [88](#)
- 8 | 17. mai-grunnloven 1814 [90](#)
- 9 | En grav i Grotten 1845 [94](#)
- 10 | Et godt parti 1809 [96](#)
- 11–13 | Husråd, skredderregning og matoppskrifter [98](#)
- 14–15 | Dødsfall i Kristiania 1845, ekteskap på Toten 1825 [100](#)
- 16–17 | Gårddeling på Romerike 1857, matrikulering i Troms 1819 [102](#)
- 18 | Husmannskår 1859 [104](#)
- 19 | Vaskekona som stjal et tørkle og søkte kongen om nåde 1833 [106](#)
- 20–22 | Tørkletyveriet i andre kilder [108](#)

Dokumenter om en gård og familien der

- 23 | Folketellingen 1801 [112](#)
- 24 | Minneskrift over Marte Pedersdatter 1810 [112](#)
- 25 | Skifte etter Jakob Pedersen 1823 [114](#)
- 26 | Branntakst på Hensvollen 1849 [118](#)
- 27 | Føderådsbrev for Torkild Olsen og Dorte Andersdatter 1847 [120](#)

1700-TALLET | Fra 1750 til 1800

- 28 | Gammelmotig skjønnskrift med moderne illustrasjoner 1802 [124](#)
- 29 | Om sildefisket i Rogaland 1745 [126](#)
- 30 | Middel mot ulveplagen i Trøndelag 1760 [130](#)
- 31 | En gammel beretning om sjøormen 1759 [132](#)
- 32 | Kirkebøker på forskjellig vis 1761 og 1771 [134](#)
- 33 | Separasjon og barnefordeling 1763 [138](#)
- 34 | Gjensidig testamente 1767 [140](#)
- 35 | Den enes død ... 1782 [142](#)
- 36 | Rekognosering i Bardu 1789 [144](#)

Fra 1700 til 1750

- 37 | Skattebrev med skjønnskrift 1700 [148](#)
- 38 | Parykk i selvangivelsen 1711 [150](#)
- 39 | Skuddet som stanset krigen 1718 [152](#)
- 40 | Matrosens dagbok 1711 [154](#)
- 41 | Krigens spor 1716 [156](#)
- 42 | Gårdhandel i faste former 1732 [158](#)
- 43 | Skifteregistrering på en husmannsplass 1727 [160](#)
- 44 | Dødsfall i barkebrødstider 1742 [162](#)

1600-TALLET | Fra 1650 til 1700

- 45 | Manntall uten sidestykke 1664 [166](#)
- 46 | En av mange skattelister 1657–1658 [168](#)
- 47 | Ekteskap mellom slektninger 1660 [170](#)
- 48 | Kartlegging av innvandrere 1686 [172](#)
- 49–50 | Utnevnelse og tilgivelse for Petter Dass 1689 og 1673 [174](#)
- 51–52 | Herr Petter fører ordet 1689 [176](#)
- 53 | Hvalerprestens kirkebok 1694–1696 [178](#)
- 54–56 | Dødfødt eller drept? 1682 [180](#)

Fra før 1600 til 1650

- 57 | Med fullmakt til å hylle kongen 1591 [186](#)
- 58 | Pestlegen i Bergen 1603 [190](#)
- 59 | Tilbakeblikk på eldre skrift 1582 [192](#)
- 60 | Storbykriminalitet 1613 [194](#)
- 61 | Med fanden på Fillefjell 1624 [196](#)
- 62 | «Berigwercherne udj wort Rigge Norgge ...» 1642 [200](#)
- 63 | Kongelig oppdekning 1648 [202](#)

III / OPPSLAGSDEL

Alfabeter og spesialtegn

- Bokstavformer i gotisk skrift, ca. 1580–1700 [210](#)
- Romertall [211](#)
- Bokstavformer i gotisk skrift, 1700-tallet [212](#)
- Bokstavformer i gotisk skrift, 1800-tallet [213](#)
- Forkortelser [214](#)
- Forkortelser og kirkeboklatin [216](#)

Transkripsjoner

- Generelt om transkripsjon [217](#)
- Tillegg til del II:
Transkripsjoner, ordforklaringer, kildehenvisninger og litteratur [221](#)

Litteratur [233](#)

Illustrasjonskilder [234](#)

Registre [235](#)

FORORD

Arkivverket – Riksarkivet og statsarkivene – har som mål å være en døråpner til historien. Dokumentene i arkivene skal ikke bare oppbevares på forsvarlig vis, de skal også gjøres tilgjengelige for folk flest gjennom tiltak som stimulerer og letter bruken av arkivene. Ett av disse tiltakene er Riksarkivarens skriftserie.

Knut Johannessen, assisterende direktør i Riksarkivet, har vært redaktør for serien siden begynnelsen og fødselshjelper for mange av bøkene. Han har også holdt kurs for en hel generasjon studenter i historie og arkivfag og lært dem å lese gotisk håndskrift. Med *Den glemte skriften* kommer boken som skal være døråpneren for alle som vil lære seg å forstå denne skriften og ta del i utforskningen av vår felles kulturarv.

Riksarkivaren takker Knut Johannessen for at han har gjennomført oppgaven. Takken går også til alle hans gode hjelpere i Riksarkivet og statsarkivene, og endelig til Universitetsforlaget og designer Aud Gloppen, som har gjort en bok om skriftkultur til en vakker og velutstyrt bok.